

O tatranských chatách v extrémnych polohách

Rozvoj pešej turistiky v extrémnom vysokohorskom prostredí je podmienený aj možnosťou ochrany pred nepriazňou počasia. Od polovice 17. storočia poskytovali útulok návštevníkom našich veľhôr predovšetkým pastierske a dreavorubačské koliby a chatrče. Ochranu pred severnými vetrami a dažďom našli aj pod mohutnými previsnutými skalnými blokmi, kde často zakladali vatry na zahriatie. Pretože steny týchto balvanov sa za desaťročia očadili, nazývali ich ohniskami. Známe boli takéto „ohniská“ vo Veľkej a Malej Studenej doline i pod Skalnatým plesom.

Solidnejšiu ochranu predstavovali poľovnícke chaty, ktoré so súhlasom majiteľov mohli využívať okrem poľovníkov aj ostatní návštevníci hôr. Väčšinou mali zrubovú konštrukciu s viacerými miestnosťami, boli vybavené pieckou a pričňami. Prvé poľovnícke chaty boli v lokalitách neskorších tatranských osád. Boli vo vtedy ešte ťažko prístupnom a naozaj „vysokohorskom“ prostredí medzistanicou umožňujúcou nocľah a odдых. Takéto chaty dal postaviť gróf Štefan Csáky na mieste dnešného Starého Smokovca (1793), huncovský veľkostatkár Matej Loisch v dnešných Tatranských Matliaroch (1863), zemepán Jozef Szentiványi na brehu Štrbského plesa (1872) a Pavol Weszter z Veľkého Slavkova v dnešnej Tatranskej Polianke (1884). Podobné postavili aj vo vyšších polohách tatranských dolín, stála tam napríklad chata Aladára Salamona v Bielovodskej doline na Poľane pod Vysokou (1877), chaty oravského panstva pod Roháčom (1883) a v Látanej doline, Szentiványiho chatka pri Kacvinského prameňoch neďaleko Štrbského plesa (1895), chata Františka Mariássyho západne od Vyšných Hágov, chata korunného princa Rudolfa Habsburgského v doline Nefcerka (1882), chaty Kežmarskej poľovníckej spoločnosti pod Skalnými vrátami a pri Šalviovom prameni (1903).

Ale našli sa aj takí majitelia, napríklad knieža Hohenlohe, čo znemožňovali prístup turistom do svojich revírov, a tým aj do poľovníckych chát (Tillynej chaty pod javorinskou Holicou, chaty na poľane Javorinka, chatky pri Veľkej Hučave pod Ostervou). Niektoré poľovnícke chaty vybudoval erár, r. 1907 vo Veľkej Studenej doline a r. 1912 v Kôprovej doline. Po dohode s Klubom československých turistov sa neskoršími úpravami zmenili na turistické chaty. Takto vznikli r. 1924 Zbojnická chata a Mühlmannova chata v Kôprovej doline.

Ubytovanie poskytoval aj horár Anton Kocyan v Oraviciach, Jozef Prč v horárni Brestová, Ján Harman na Podbanskom, Viktor Toma pri Troch studničkách, Mariássyho horári na Kahuliach, mestskí horári v Kežmarských Žlaboch a kniežací horár Alojz Füzy v Podspádoch. Turisti tu mohli dostať aj jednoduchú stravu a nápoje, tatranskí horári teda položili základy turistických služieb.

Prvé útulne vybudované špeciálne pre turistov boli jednoduché jednopriestorové stavby, v nižších polohách bývali drevené, vo vysokohorskom prostredí ich budovali z kameňa. Prvými takýmito prístreškami boli dva zruby postavené na Podkrivánskej poľane, približne 1 220 m n. m., pod juhozápadným úpäťm Kriváňa. Podnetom na ich postavenie bol plánovaný výstup uhorského palatína Jozefa Habsburga na vrchol Kriváňa. Hoci sa výstup napokon neuskutočnil, viackrát obnovené koliby desaťročia slúžili predovšetkým pastierom, ale aj turistom i účastníkom národných vychádzok na Kriváň až do polovice 80. r. 19. storočia. Kamennú útulňu v Studenej doline dal postaviť r. 1863 nájomca Starého Smokovca Ján Juraj Rainer. Má zaujímavú históriu a po rokoch chátrania jej rekonštrukciu (1998) vrátili život. Je v nej umiestnená expozícia histórie horských nosičov a poskytuje aj základné občerstvenie. Nad severovýchodným brehom Velického plesa postavil riaditeľ Starého Smokovca Eduard Blasy zo zbierok kúpeľných hostí r. 1871 trojpriestorovú kamennú útulňu, ktorú však už o dva roky zničila snehová lavína.

Sliezky dom pri Velickom plese (1895). Foto: archív autora

Rainerova chata a chata Kamzík (1863, 1884). Foto: archív autora

Téryho chata v Malej Studenej doline (1889). Foto: archív autora

Chata pri Šalviovom prameni (I. – 1903). Foto: archív autora

Ďalšie turistické chaty, spočiatku iba útulne bez hospodára, postavili novovznikajúce turistické spolky, táto činnosť patrila k ich hlavnému poslaniu. Prvé vybudoval r. 1875 Uhorský karpatský spolok, bola to Ruženina chata na Hrebienuku a Jozefova chata pri Štrbskom plese. Už o rok neskôr postavil spolok Egidovu chatu v Predných Meďodoloch, r. 1878 pribudla Hunfalvyho chata juhovýchodne od Velického plesa a útulňa pri Slavkovských plieskach, obe pri dnešnej turistickkej magistrále, a o rok neskôr Majláthova chata pri Popradskom plese. V r. 1880 postavili drevenú turistickú útulňu nad sútokom Hincovho a Žabieho potoka a Egidovu chatu premiestnili z Predných Meďodolov na severný breh Zeleného plesa. V r. 1892 spolok postavil jednopriestorovú drevenú útulňu s rozhľadňou na Tokárni i v závere Doliny Siedmich prameňov južne pod Skalnými vrátami, obe v Belianskych Tatrách. Aj poľské Towarzystwo tatarské postavilo útulňu nad sútokom Temnosmrečinského a Hlinského potoka a v závere Kôprovej doliny chaty. Chaty, vlastne iba útulne, boli bez hospodára, väčšinou neuzamknuté, a tak ich často využívali (a popravde aj ničili) bylinkári, pytlíci i pastieri. Dneška sa nedožila ani jedna z nich, aj keď viaceré boli neskôr nahradené riadnymi turistickými chatami.

K prvým chatám so stálou prevádzkou a dobe primeranými službami patrila spomínaná Ruženina na Hrebienuku a Jozefova chata pri Štrbskom plese, väčšina však vznikla až v neskoršom období. Prvou bola r. 1881 chata pri Popradskom plese postavená na mieste vyhorenej Majláthovej chaty, kde už o tri roky neskôr chatárčil horský vodca Pavol Záborský. Táto kamenná chata, pozostávajúca z troch miestností, však v r. 1890 zhorela a v r. 1892, resp. 1899 ju nahradili ďalšie dve chaty, ktoré však medzičasom tiež zanikli. Obec Stará Lesná postavila r. 1884 chatu Kamzík na svojich pozemkoch vo Veľkej Studenej doline tesne nad Rainerovou chatou, r. 1907 ju rozšírili o typickú presklenú verandu. Po r. 1920 prešla do nájmu Klubu československých turistov. Svojmu účelu slúžila až do r. 1978 a o dva roky neskôr ju v schátranom stave asanovali.

Sliezska sekcia Uhorského karpatského spolku postavila nad juhozápadným brehom Velického plesa r. 1895 prvý Sliezsky dom. Bol postupne rozšírený o prístavby a nadstavby (1908 a 1943) až napokon r. 1962 vyhorel. Na jeho mieste vybudovali r. 1968 dnešný horský hotel. Spolok postavil aj Fridrichovu chatu (1897) nad severovýchodným brehom Zeleného plesa, v poradí tretiu pri tomto plese. Chata dodnes stojí a svoju terajšiu podobu získala prístavbami v r. 1926, 1934 a 1956. Dlhé roky bola známa ako Brnčalova chata.

Maďarský turistický spolok postavil v Kotline Piatich spišských plies nad jazernou stenou Malej Studenej doliny r. 1899 kamennú jednoposchodovú turistickú chatu, ktorú nazvali podľa jej ideového tvorca a predsedu spolku, budapeštianskeho lekára Edmunda Téryho.

Po r. 1920 vzniklo viacero súkromných turistických chát, ktoré postavili väčšinou tatranskí turisti a horolezci. Prvú z nich postavil Ján Ossko (1922) vedľa staršej chaty pri Popradskom plese. Tibor Gresch zo Spišskej Belej postavil chatu Plesnivec v Doline Siedmich prameňov (1932), v nasledujúcom roku postavili Kežmarčania Jozef Kertész a Július Tardík chaty na Troch studničkách a pri Šalviomom prameni. V r. 1936 boli vybudované súkromné turistické chaty Gustáva Nedobrého pri Jamskom plese a chata bratov Lonekovcov na začiatku Furkotskej doliny. Poslednú súkromnú turistickú chatu postavil r. 1943 Štefan Zamkovský z Levoče v dolnej časti Malej Studenej doliny.

V súčinnosti s armádou postavil Klub československých turistov r. 1922 – 1923 tzv. Votrubovu chatu pod Predným Kopským sedlom a r. 1932 prevzal do svojej správy aj kamennú útulňu, ktorú armáda zriadila ešte r. 1914 obmurovaním bývalého ohniska pod Skalnatým plesom. Klub československých turistov postavil v medzivojnovom období v Tatrách niekoľko turistických chát: chatu na Poľane pod Vysokou (1925), Maťašákovu chatu na Zverovke (1928), r. 1933 chaty pod Rysmi, v Oraviciach a pod Roháčom. V tom istom roku Karpatský spolok postavil Guhrovu chatu pod Hrebienkom (dnes

Zbojnická chata vo Veľkej Studenej doline (1907 – 1924). Foto: archív autora

Skalnatá chata (1914). Foto: archív autora

Guhrova lyžiarska chata vo Veľkej doline (1925). Foto: archív autora

Chata pod Rysmi (1933). Foto: archív autora

Chata pod Soliskom (1944). Foto: archív autora

Tardíkova chata pri Šalviovom prameni (II. – 1933). Foto: archív autora

Bilíkova chata). Klub slovenských turistov a lyžiarov vybudoval r. 1939 chatu v Žiarskej doline, r. 1941 Ťatliakovu chatu pod Roháčom a r. 1942 priestrannú dvojpodlažnú Kežmarskú chatu nad juhovýchodným brehom Veľkého Bieleho plesa.

Sieť chát dopĺňali aj špeciálne lyžiarske útulne, ktoré poskytovali svoje služby predovšetkým v zimných mesiacoch. Známa bola Guhrova lyžiarska útulňa v blízkosti lyžiarskeho mostíka na Veľkom Krížnom kopci, asi dva kilometre severne nad Tatranskou Poliankou a lyžiarska Chata pod Soliskom, ktorú na svahu Predného Soliska zriadila Správa kúpeľov Štrbské Pleso r. 1944. Vyznavačom zimných športov slúžila aj tzv. Gertrúdi-na chata, ktorú r. 1912 postavilo riaditeľstvo kúpeľov v Tatranskej Lomnici na začiatku bobovej dráhy (v miestach dnešnej medzistanice Štart lanovky vedúcej na Skalnaté pleso). Bola pomenovaná podľa priekopníčky tatranského ženského lyžovania a horolezectva Gertrúdy Kallivodovej z Matejoviec.

Mnohé zo spomenutých chát patria už iba dávnej minulosti. Aj keď akákoľvek výstavba predstavuje istý negatívny zásah do prírodného prostredia, tieto chaty boli budované s citom pre charakter vysokohorskej krajiny. Turistom, horolezcom a lyžiarom poskytovali základné služby bez zbytočného luxusu. Tým zamedzili neželaným sprievodným javom, ako napr. prílivu návštevníkov neadaptovaných na horské prostredie či budovaniu prístupových komunikácií a ďalšej infraštruktúry, čo, žiaľ, vyžadujú v tomto prostredí nevhodne situované horské hotely. Nezanedbateľná je aj skutočnosť, že proporcionálnym rozložením v teréne vhodne usmerňovali návštevnosť jednotlivých tatranských lokalít.

Ján Gašpar

JUDr. Ján Gašpar, Štátna vedecká knižnica v Košiciach, Hlavná 10, 042 30 Košice, gaspar@svkk.sk